

Ove Johansen:

Om rammerne for studiet af den grønlandske udvikling siden 1945

Studiet af grønlandske forhold har inden for de seneste år taget et betydeligt opsving efter den stilstand, der fulgte på de efter statsligt initiativ gennemførte samfundsvidenskabelige undersøgelser i 1960'ernes begyndelse. Konkret har denne nyvakte interesse resulteret i en række udgivelser med vidt forskellige tilgangsvinkler. Baggrunden for den fornyede interesse for Grønlands økonomiske, politiske og sociale forhold er at finde i dels den større bevidsthed hos grønlænderne selv om deres samfunds særlige betingelser, hvilket har fået kredse af disse til at ytre sig også i skrift; dels er emner i tilknytning til grønlandske samfundsforhold i stigende grad taget op ved undervisnings- og forskningsinstitutioner.

Et pionerprojekt i henseende til at afdække relationen mellem det grønlandske samfunds udvikling og de af den danske tilstedeværelse påførte betingelser udgøres af det forskningsprojekt, som er under udarbejdelse på Arkitektskolen i Århus, og hvorfra der som et første delresultat er udgivet en analyse af den danske kolonipolitik i Grønland. Formålet hermed angives at være "at bidrage til en afsløring af de betingelser en alternativ planlægning i Grønland må være baseret på".¹

En sådan målsætning må selvklaart bygge på en analytisk rekonstruktion af de strukturer, som den danske tilstedeværelse har indført i Grønland, samt en vurdering af disse samme strukturers konstans, egendynamik og påvirkelighed af politiske beslutninger.

Første led i denne proces - den analytiske og konkrete rekonstruktion af betydningen af den danske tilstedeværelse for den nuværende struktur i det grønlandske samfund - forekommer, når skyldigt hensyn tages til undersøgelsesrapportens ikke-endelige karakter, at være et vægtigt bidrag hertil.²

1) Jørgen Viemose, Dansk kolonipolitik i Grønland, København: Forlaget Demos, 1977, note 1, pp. 160-161.

2) En mere dybtgående behandling og vurdering heraf findes i Uffe Østergaards anmeldelse af Viemoses bog i Politica, 9. årgang, nr. 3-4, Århus 1977/78, pp. 217-219.

Ove Johansen:

Om rammerne for studiet af den grønlandske udvikling siden 1945

Studiet af grønlandske forhold har inden for de seneste år taget et betydeligt opsving efter den stilstand, der fulgte på de efter statsligt initiativ gennemførte samfundsvidenskabelige undersøgelser i 1960'ernes begyndelse. Konkret har denne nyvakte interesse resulteret i en række udgivelser med vidt forskellige tilgangsvinkler. Baggrunden for den fornyede interesse for Grønlands økonomiske, politiske og sociale forhold er at finde i dels den større bevidsthed hos grønlænderne selv om deres samfunds særlige betingelser, hvilket har fået kredse af disse til at ytre sig også i skrift; dels er emner i tilknytning til grønlandske samfundsforhold i stigende grad taget op ved undervisnings- og forskningsinstitutioner.

Et pionerprojekt i henseende til at afdække relationen mellem det grønlandske samfunds udvikling og de af den danske tilstedeværelse påførte betingelser udgøres af det forskningsprojekt, som er under udarbejdelse på Arkitektskolen i Århus, og hvorfra der som et første delresultat er udgivet en analyse af den danske kolonipolitik i Grønland. Formålet hermed angives at være "at bidrage til en afsløring af de betingelser en alternativ planlægning i Grønland må være baseret på".¹

En sådan målsætning må selvkært bygge på en analytisk rekonstruktion af de strukturer, som den danske tilstedeværelse har indført i Grønland, samt en vurdering af disse samme strukturers konstans, egendynamik og påvirkelighed af politiske beslutninger.

Første led i denne proces - den analytiske og konkrete rekonstruktion af betydningen af den danske tilstedeværelse for den nuværende struktur i det grønlandske samfund - forekommer, når skyldigt hensyn tages til undersøgelsesrapportens ikke-endelige karakter, at være et vægtigt bidrag hertil.²

1) Jørgen Viemose, Dansk kolonipolitik i Grønland, København: Forlaget Demos, 1977, note 1, pp. 160-161.

2) En mere dybtgående behandling og vurdering heraf findes i Uffe Østergaards anmeldelse af Viemoses bog i Politica, 9. årgang, nr. 3-4, Århus 1977/78, pp. 217-219.

Denne artikel har som sit primære formål at yde et bidrag til, hvad man kunne benævne fase 2 i det af Jørgen Viemose projekterede arbejde, nemlig at fremanalysere betingelserne for en alternativ (grønlandsk, OJ) planlægning af det grønlandske samfunds fremtid. Dette skal her ske i form af at skitsere nogle teoretiske indfaldsvinkler udviklet inden for nyere politologisk forskning, som forekommer at rumme ret så væsentlige muligheder for frugtbart at kunne tjene som analyseinstrumenter for den nævnte forskningsproces, samt diskutere de problemer der er forbundet med de behandlede analyseformer i denne specifikke sammenhæng.

I den her foreliggende artikel knyttes dette sammen med den debat, der er fulgt i hjemmestyrediskussionens kølvand, hvor problemet er blevet rejst: kan hjemmestyret danne udgangspunktet for en videre grønlandsk selvstændiggørelse, hvis endelige mål rummes i den slagordsagtige formel "en grønlandsk udvikling på grønlandske betingelser".³

Den danske imperialismes påvirkning af de materielle grønlandske strukturer

At arbejde sig over i den omtalte fase 2 af forskningsprocessen kræver som sin første forudsætning en præcisering af betydningen af den danske imperialisme for Grønland efter den nyordning, der gennemførtes fra 1950, og hvis statsretlige udtryk var Grønlands statusændring ved grundloven af 1953, hvor Grønland blev en ligeberettiget del af det danske rige.⁴

Op til denne nyordning bar Grønland officielt betegnelsen koloni, og den danske kolonipolitik var da også gennemsyret af en "klassisk" imperialismeforms karakteristika: udbytning via et handelssamkvem, denne udbytnings monopolisering for alene moderlandet samt opbygningen af et administrativt apparat til systematisering og effektivisering af udbytningen, alt understøttet og/eller gen-

3) Her tilsigtes alene at analysere selvstændiggørelsesspørgsmålet ud fra en politisk-økonomisk vinkel, mens processens sikkerhedspolitiske aspekter ikke tages op til behandling. Disse sidstnævnte aspekter frakendes ikke hermed betydning, men antages ikke på længere sigt at udgøre for Grønland "tvingende ydre omstændigheder".

4) Jfr. Axel Kjær Sørensen, "Ophævelsen af Grønlands kolonistatus - et grønlandsk krav?", Historie, ny rk. XII, hft. 1-2, Århus, 1977 (især p. 187).

nemført af en aktiv statsmagt - siden 1774 gennem Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH).

Når der sker en sådan nyordning fra 1950, og når man samtidig må betegne ovennævnte kategorier til beskrivelse af den danske imperialisme som problematiske fra omkring samme tidspunkt, skal begge disse forholds årsag efter min mening søges i den hastige moderniseringsproces, der indledes på det erhvervsøkonomiske område og må spores tilbage til forandringerne i det grønlandske samfund under anden verdenskrig.

Kontakten 1942-45 til den moderne vestlige kultur bliver pludseligt meget udvidet og resulterer som noget særdeles afgørende i en fundamentalt ændret behovsstruktur for den enkelte grønlandske familie.⁵ Behovet for sådanne specielle forbrugsvarer, som alene kapitalistisk organiserede produktioner kunne imødekomme, var blevet indført allerede med selve koloniseringen, og må i hvert fald på nuværende udviklingstrin betegnes som en for Grønlands vedkommende irreversibel proces, som den fra dansk side uønskede åbning af Grønland mod det moderne nordamerikanske forbrugssamfund accelererede kraftigt.

Dette skabte i forening med pengeøkonomien, der fra dette århundredes begyndelse især i Vestgrønland var vokset frem og i voksende grad havde fortrængt naturalieøkonomien⁶ en økonomisk og en bevidsthedsmæssig grønlandsk forudsætning for at føre en imperialistisk politik af et betydeligt mere "moderne" tilsnit: privatiseringen af de mest profitable sektorer.

Som kort antydnet ovenfor kendetegnedes den danske stats politik i forholdet til Grønland ved mange af den "klassiske" kolonipolitik træk gennem hele koloniperioden, men der må advares meget

5) En meget overbevisende fremstilling af dette forhold findes i Mads Lidegaard, Grønlands historie, 2. opl., Kbh., 1962, pp. 140-145.

6) Som hovedårsag til nødvendigheden af at gennemføre en så fundamental forandring af det oprindelige samfund, som pengeøkonomien repræsenterer, skal her peges på vigtige ændringer i naturbestemte produktionsbetingelser for den oprindelige produktion. Mens befolkningsvæksten fortsatte, forsvandt store dele af sælbestanden fra Grønlands tættest beboede egne, og en omlægning til fiskeri påbegyndtes som følge heraf. Da det nye produkt, torsken, ikke i tilnærmelsesvis samme udstrækning som sælen kunne forarbejdes til at møde samme spektrum af behov, måtte varer fra Danmark i stigende omfang importeres til substitution.

mod at anvende en statisk betragtningsmåde på denne relation. Ændringer i efterspørgselssammensætningen i Europa og den stadige befolkningstilvækst i Grønland udgjorde de vigtigste dynamiske langtids-determinanter for den kolonipolitik, staten måtte føre. I tidsrum, der blev af stadig længere udstrækning, gav kolonien underskud for den danske stat, og siden dette århundredes første årti blev den statslige politik tvunget ind i den målsætning for den økonomiske politik, at kolonien blot ikke måtte betyde nogen udgift for de statslige budgetter, men kunne hvile i sig selv.⁷ I tiden fra 1. verdenskrig og op til 1935 lykkedes dette da også, og med de indtægter fra kryolitten, der derefter begyndte at tilflyde fra Grønland, så kolonien ud til atter at kunne blive økonomisk selvbærende på trods af befolkningstilvæksten og det store moderniseringsbehov, som man også fra dansk side var villig til at imødekomme, uden at statskassen ville behøve at frygte for en belastning fra denne koloni.⁸

Kryolit-indtægterne, der under 2. verdenskrig havde været hovedkilden til betaling for forsyningerne til Grønland, må nok vurderes som den væsentligste baggrundsfaktor for at denne budgetbalance-politik foresloges fortsat i betænkningen fra 1946.⁹ Men netop den stærke moderniseringsproces' konsekvenser for det grønlandske samfunds strukturer, som adskillelsen fra det besatte Danmark og åbningen mod de mest industrialiserede dele af den vestlige kapitalisme betød, havde trukket grundlaget væk for en politik som den i 1946-betænkningen foreslåede. En usikkerhedsfaktor med hensyn til hvilke rationelle overvejelser, der blev gjort angående omlægningen af denne "forældede" økonomiske politik, i danske beslutningstagerkredse udgøres dog af den reaktion, der udgik fra den danske opinion ved åbningen af Grønland: den åbenlyse sociale og sundhedsmæssige nød må skønnes at have øget det fra Syd-Danmark kommende pres for gennemgribende reformer i hele det grøn-

7) Betænkning afgivet af det i December Maaned 1920 nedsatte Udvalg til Drøftelse af de grønlandske Anliggender, Kbh., 1921, pp. 16-24.

8) Jfr. diagrammet i Viemose, op.cit., p. 67.

9) Betænkning afgivet den 12. juni 1946 af Rigsdagens Grønlandsudvalg i Forening med en af de grønlandske Landsråd valgt Delegation, Kbh., 1946. Denne byggede på en betænkning, der var udarbejdet i 1939, og hvis præmisser videreførtes i Grønlands Styrelses arbejde under den danske besættelse.

landske økonomiske grundlag. Allerede i 1948 nedsattes en ny kommission til totalrevision af grønlandspolitikken på så godt som alle felter, og ud fra en række målsætninger, der brød radikalt med de hidtidige.¹⁰

Princippet bag den økonomiske politiks nyordning i G-50 var, at Grønland skulle føres frem til at blive et moderne samfund af vestlig-kapitalistisk type. I denne moderniseringsproces skulle vigtige opgaver varetages af staten, kort sammenfattet funktioner omkring arbejdskraftens reproduktion og udbygningen af en infrastruktur.

Til opnåelse af denne målsætning kunne staten acceptere underskud på drifts- og anlægsbudgettet vedrørende Grønland, idet disse underskud blev anset for midlertidige og som en nødvendig forudsætning for, et middel til at fremme privatiseringen af Grønlands økonomiske liv (privatisering forstået som privat, i første omgang dansk, kapitalinvestering i det grønlandske erhvervsliv). Thi alene gennem en sådan privatisering kunne Grønland, mente G-50, tilføres "teknisk og kommerciel sagkundskab med økonomisk interesse i stor produktion og dermed øget levestandard i Grønland."¹¹ Med andre ord var det underliggende i denne statslige økonomiske politik, at Grønland skulle kunne føres et stort spring fremad i moderniseringen ved at lade dansk erhvervslivs kapital og know-how tilføre det grønlandske erhvervsliv de nødvendige forudsætninger. Og kun en vis forudgående og parallel statslig udbygning af Grønlands infrastruktur ville tiltrække det private initiativ.

Konkret indebar moderniseringen især:

- en øget satsning på eksportorienteret produktion, hvilket altså indebar en større grønlandsk verdensmarkedsafhængighed.
- koncentration om ét produkt: torskefiskeriet skulle forceres frem og danne basis for den industrielle produktion; stordriften skulle gøre erhvervet konkurrencedygtigt og forudsatte selv en befolkningskoncentrationspolitik.

10) Kommissionsarbejdets resultat foreligger som Grønlandskommissionens betænkning, bd. 1-5, København, 1950 (herefter forkortet G-50). Vedrørende målsætningerne for den økonomiske politik, se især bd. 5.1., pp. 25-28.

11) Her citeret efter Mogens Boserup, Økonomisk politik i Grønland. Udgivet ved foranstaltning af Grønlandsudvalget af 1960, København, 1963, p. 99.

- lempelse af statens monopol på handelen.
- en stor overførsel af danske statsmidler til drifts- og anlægsopgaver i Grønland.

G-50 og den politik, den kom til at danne basis for, indebar altså et markant brud på den hidtidige statslige økonomiske politik og termen "dansk kolonialisme" må ubetinget gives en anden betydning, når den anvendes til betegnelse af den danske stats adfærd over for Grønland efter nyordningens iværksættelse.

Statens økonomiske politiks centrering om torskefiskeriet som det bærende erhverv i udbygningsprocessen havde som forudsætning, at der kunne ske en udbygning heraf i virkelig stor målestok. Det hidtidige fiskeri, der i årene omkring 2. verdenskrig afløste fangstøkonomien som dominerende, havde været kendetegnet af lav produktion, lav produktivitet og videreførelse af det traditionelle samfunds principper om fangstens deling; skulle det komme til at indtage den tiltænkte rolle, måtte det følgelig effektiviseres betydeligt.¹² Produktionsmåden i Grønland undergik på den måde en fundamental forandring, idet nødvendigheden af motorbåde til fiskeri på bankerne skabte et skel mellem motorbådsejerne (der havde de retlige forpligtelser for betalingen af renter og afdrag) og de øvrige i fiskeriet deltagende, der således måtte aflønnes som arbejdskraft. Sammen med den industrielle videreforarbejdning af råproduktet, en proces der måtte foregå i Grønland selv, blev dette basis for dannelsen af en egentlig grønlandsk klasse af lønmodtagere.

I løbet af 1950'erne blev mange af de målsætninger, som var blevet opstillet i G-50, realiseret med målbevidste tiltag. Med de store kapitaltilførsler fra den danske stat foregik en etablering af et moderne social-, sundheds- og undervisningssystem (dette sidste i hvert fald for den grundlæggende skoleuddannelses vedkommende); ligeledes løb også opbygningen af den for fiskeriets industrialisering nødvendige infrastruktur af stabelen, en udbygning der blev varetaget af det statslige GTO (Grønlands Tekniske Organisation).

Men en af hovedpræmisserne bag den i G-50 projekterede moderniseringsproces fik et grundskud i og med at privat dansk kapital

12) Mads Lidegaard, op.cit., pp. 145-146.

ikke viste sig interesseret i at etablere sig i den grønlandske produktion, hvorfor såvel det investeringsmæssige grundlag som den imødesete know-how kom til at mangle. Efter min mening skyldtes denne udvikling bl.a., at dansk kapital i 1950'erne for langt de fleste branchers vedkommende ikke havde noget behov for en ekspansion ud over de nationale (= syddanske) grænser.

Heri må så også findes årsagen til det industri-program, "moderniseringsfolkene" i KGH udarbejdede 1957-58, og som blev basis for loven af 1959.¹³ Den eneste udvej - såfremt moderniseringspolitikken skulle fortsætte efter de i G-50 nedlagte linier (og på det tidspunkt ville den indledte kurs næppe kunne have været vendt uden gigantiske såvel økonomiske som menneskelige omkostninger) - var at lade staten træde direkte ind med kapital til erstatning for den udeblevne private; konkret ved at lade det landbaserede produktionsapparat (filetterings- og rejefabrikkerne) opføre som statsforetagender. For uden etablering af dette bindeled mellem en stadigt voksende arbejdskraftsstyrke og de allerede af staten finansierede infrastrukturanlæg ville springet fremad i moderniseringen være en umulighed. Med andre ord var den danske stat fanget ind i en allerede indledt proces: betydelige investeringer i havneanlæg, veje og el-værker var foretaget, og samtidig var opløsningen af de traditionelle grønlandske samfundsstrukturer så vidt fremskreden, at det eneste realistiske alternativ for dansk grønlandspolitik ville være at gøre Grønland permanent afhængigt af statslige tilskud, hvis karakter af social nødhjælpsforanstaltning ville være åbenbar, såvel for danskerne som for grønlænderne. Embedsmændenes rationalitet og politikernes løfter til den grønlandske befolkning pegede altså i en og samme retning: statsinterventionens udvidelse ved nu også at gøre selve produktionsprocessens forarbejdningsled statsdrevet, en udvidelse af statsaktiviteterne der indledes med udformningen og ophøjelsen til lov af industri-programmet.

13) Lov nr. 177 om opførelse af fiskeindustri anlæg m.v. og om bygning af havne i Grønland af 5. juni 1959. Jfr. også Niels Højlund, Krise uden alternativ. En analyse af dansk grønlandsdebat. København, 1972, p. 81, samt Den Kongelige Grønlandske Handel 1774-1974. KGH-Orientering nr. 16, maj 1974, p. 104.

Den korrektion af den danske stats økonomisk-politiske kurs i spørgsmålet om Grønlands modernisering, som industri-programmets vedtagelse udtrykte, fortsattes ret omgående, idet en ny stor grønlandskommission nedsattes i 1960. Dennes betænkning - G-60¹⁴ - byggede for sine afsnit om den økonomiske politik i høj grad på den analyse, som den økonomiske ekspert, der var blevet udpeget til at bistå kommissionen, Mogens Boserup, foretog af problemerne. Med de givne naturbetingelser anså Boserup en forøgelse af den grønlandske produktion pr. arbejdskraftenhed for mulig alene ved at fortsætte en kraftig udbygning af den på fiskeriet baserede produktion; større både, bedre fangstredskaber og en øget grad af fabriksmæssig forædling af råproduktet var vejen hertil.¹⁵ Staten måtte her definere sin rolle stramt, rammet ind af den overordnede målsætning: at modernisere Grønland og at gøre grønlænderne i stand til at være økonomisk selvhjulpne på langt sigt. Udformningen af synspunkterne tyder på, at Boserup anså industri-loven af 1959 for et yderst smidigt og velegnet instrument i denne sammenhæng. Med den kunne staten sikre den samfundsmæssigt optimale allokering af de ressourcer, der fra dansk side anvendtes på Grønland, i tråd med hvilket han da også advarede mod privatiseringens udstrækning til fabriksanlæggelse og -drift. Kun i håndværket var privatisering anbefalelsesværdig, hvilket havde sammenhæng med, at staten her indirekte, qua største bygherre, kunne styre denne sektor, og også via sine kontraheringer op-hjælpe grønlandskejet håndværk. Men statens rolle skulle ikke være at pumpe meget store midler i denne moderniseringsproces - dele heraf måtte finansieres af den løbende produktion, hvilket var forudsætningen for det af Boserup ønskede loft over stats-udgifterne, og hvilket sammen med eksportthensynet betød en tilpasning af lønniveauet til produktiviteten.¹⁶

Princippet, der fastholdes i G-60, var "hjælp til selvhjælp" og G-60 fulgte næsten fuldt ud de udviklingslinier for moderniseringen, som Boserup havde anbefalet. På et punkt havde grønlandsud-

14) Som G-60 betegnes Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960. Betænkning nr. 363, København, 1964.

15) Boserup, op.cit., p. 31.

16) Ibid., pp. 108, 115, 122-123.

valget af 1960 dog mere politisk fingerspidsfornemmelse end til ukritisk at overføre de for fagøkonomen rationelle løsningsforslag. Det loft over statsudgifterne til Grønland, som var indeholdt i Boserups forslag, afvistes i G-60. Thi de politiske beslutningstagere ønskede de sociale, sundhedsmæssige og kulturelle målsætninger fra G-50 bibeholdt og videreudbygget, og dette ville som nødvendig forudsætning have en stærk erhvervsmæssig udbygning, der i overskuelig fremtid kun kunne ske ved intensiv indsats af danske statsmidler.¹⁷

Behovet for investeringer i tiåret 1966-75 opgjordes således til 2,1 mia. kr. (1963-priser), der fordelte sig således:¹⁸

eksporterhverv	14%
skole- og sundhedsvæsen	18%
offentlige værker m.v.	12%
boligbyggeri	31%
byggemodning	5%
kommunikation og transport	9%
forsyningstjenesten	11%

Med denne plan for den videre moderniseringsproces lagde man således de bredere samfundsmæssige rammer omkring industri-programmet af 1959.

To tendenser i udviklingen siden 1964 bør især fremhæves som baggrund for forståelse af den påfølgende argumentation omkring de forskellige tilgangsvinkler.

For det første er det påvist, hvorledes store dele af de statslige danske investeringer og anvendte midler til driften i Grønland er kanaliseret tilbage til Danmark og derfor - hvad der hér er væsentligt - ikke har kunnet danne basis for en grønlandskejet kapital af noget større omfang.¹⁹

Den anden tendens vedrører ejerforholdet i det grønlandske erhvervsliv. Privatiseringen er trængt noget frem siden 1960, hvor den var så godt som uden betydning; men denne privatiseringspro-

17) G-60, p. 23.

18) Herudover regnedes med driftsudgifter af samme størrelsesorden; se G-60, p. 35.

19) Se Mogens Buch-Hansen, Steen Folke og Bue Nielsen, En undersøgelse af den danske stats udgifter i forbindelse med Grønland. København: Københavns Universitets Geografiske Institut, 1972.

ces udviser også et meget karakteristisk mønster: dels er den stærkt koncentreret om detailhandelen, (i byerne - til KGH overlades stadig den underskudsgivende handel på bygderne), håndværket samt visse service-erhverv. Ved erhvervstællingen i 1970 stod private virksomheder for 37,1 pct. af omsætningen, altså ikke længere nogen negligibel del. Samme undersøgelse viser også et andet aspekt af udviklingsmønstret i erhvervenes udbygning:²⁰

Tabel 1. Grønlandske og danske private virksomheders personale, omsætning og lønudgift 1970

ejerforhold	antal virksomheder	personer ansat	omsætning (mio.kr.)	lønudgift (mio.kr.)
Ejer født i Grønland	218	668	40,0	5,8
Foreninger o.l. ejerforhold	36	276	26,3	3,8
Ejer danskfødt	335	2.532	211,0	44,4
Aktieselskaber	32	866	125,5	23,0
I alt	621	4.342	402,8	77,0

Til tabellen skal bemærkes, at det formodes, at langt størstedelen af aktierne ejes af danskere. Men også uden at tage et sådant skøn ind til at basere konklusioner på, er det tydeligt, at hvilken indikator på virksomhedsstørrelse, man end vælger, så er de af danskere ejede private virksomheder betydeligt større end de tilsvarende af grønlandskfødte ejede, således at dansk kapitals indflydelse i det grønlandske samfund betragteligt påvirker dets struktur, idet der med ejendomsretten følger den afgørende dispositionsret, der er blevet karakteriseret som omgærdet af langt færre lovgivningsmæssige og administrative restriktioner end den tilsvarende danske erhvervslovgivning.²¹

20) Statistisk Årbog, 1975, tabel 463.

21) Af KGH-direktør H.C. Christiansen i J.P. Trap, Danmark, 5. udg., København, 1970, bd. XIV, Grønland, (p. 156).

Teoriernes hovedspørgsmål til den grønlandske udvikling

Med den i visse sektorer stedfundne privatisering og med indførelsen af lønarbejdet som et gennemgående træk i den moderne produktion har der således siden nyordningen fra 1950 været en stadig udvikling i kapitalistisk retning i det grønlandske samfund. Mange steder træffer man opfattelsen af, at dette er en direkte fortsættelse af den århundredgamle danske kolonipolitik, blot med et mere humant præg i valg af metoder etc. En beskrivelse/karakteristik ad disse baner giver os blot ikke særligt dybtgående indblik i det afhængighedsforhold, Grønland anno 1978 står i til Danmark og, som videreførelse heraf - og denne artikels intention in mente - grønlændernes muligheder for at kunne udvikle et Grønland på egne betingelser. Dertil kræves en analyse, som i sin betragtningsmåde er bredere end den, der i udviklingen blot ser en fortsættelse af den traditionelle kolonipolitik, hvor statsmonopolet opgives til fordel for privat kapitals penetrering, og hvor det statslige administrative apparat effektiviseres for at stimulere det private initiativ. Disse træk er helt klart til stede, men må ikke analyseres isoleret; det er nødvendigt at tolke dem ind i en bredere sammenhæng. Det følgende må ikke ses som analysen heraf, men som nogle skitseringer af, hvilke veje man kan forsøge at gå, samt en angivelse af, hvilke problemer der allerede nu kan forudses ved disse tilgange.

Erindrer man sig de talrige analyser, der er blevet foretaget med henblik på relationen mellem udviklede kapitalistiske lande og udviklingslandene, ligger det nær at forsøge at overføre tankegange koncentreret omkring begrebssparret center-periferi på det dansk-grønlandske forhold. Afhængighedsteorierne, hvori denne approach er blevet udviklet, stiller sig som en af de fundamentale opgaver at afklare spørgsmålet om underudviklingens årsager, og har som en fælles tese, at en række strukturer i periferien (strukturer således som de er udviklet i det historiske forløb og "forkrøblet" af centrenes kontinuerlige udbytning) blokerer kapitalakkumulationen i periferien og dermed dennes udvikling.

Søges disse tankegange overført til en betragtning, hvor Danmark anskues som centret, mens Grønland udgør periferi-landet, kan man umiddelbart finde en række ganske overbevisende eksempler

- på, hvorledes den danske udbytning har været med til at blokere en grønlandsk udvikling i selvstændig (men kapitalistisk) retning:
- det grønlandske mellemlag er af meget ringe størrelse, også relativt set; den danske stats uddannelses- og lønpolitik har bevirket, at de grupper, der potentielt kunne konstituere de mere dynamiske dele af det grønlandske erhvervsliv, i stedet gik ind som administratorer, lærere, eller præster i den danske stats tjeneste, eller efter endt uddannelse er blevet i Danmark (dette sidste er en af de oftest nævnte virkninger af "fødestedskriteriet");
 - med koncentration af erhvervsudbygningen omkring fiskeriet skabtes Grønlands fundamentale strukturelle afsætningsafhængighed af pris- og efterspørgselsudviklingen på et verdensmarked;
 - den ovenfor refererede påpegning af tilbageledning af dele af den danske stats investeringer til danske;
 - med ændringen i behovsstrukturen rettedes efterspørgslen mod en række varer, grønlanderne ikke selv havde mulighed for at producere og som var umulige at substituere ved grønlandsk produktion. Dette havde til følge at salgsfortjenesten forsvandt ud af Grønland, hvis konsekvens igen blev mindskede kapitalopbygningsmuligheder.

I de senere år er der sat spørgsmålstegn ved denne imperialisme-forståelses universalitet. Uden at underkende de af afhængighedsteoretikerne foretagne analyser vender de nye teorier om kapitalens internationalisering, så at sige tilbage til deres teoretiske udgangspunkt - den klassiske imperialismeteoris krisecykklus-opfattelse.

Secher Marcussen og Torp sammenfatter uhyre præcist de nye internationaliseringsteoriens forhold til de forudgående teoridannelser:

"Konsekvensen for den imperialismeopfattelse, som har været fremherskende i 1960'erne, er, at nok er imperialismen det globale system, som udspringer af nogle faktorer bestemt af centerakkumulationens forløb, men en nærmere bestemmelse af disse faktorer og deres sammenhæng med de grundlæggende bevægelser i centerakkumulationen undlades ofte. I stedet fokuseres (hos afhængighedsteoretikerne OJ) på koncentrerede empiriske analyser af imperialismens virkninger på periferien, hvor imperialismen ofte blot og bart forstås som et ikke nærmere defineret udbytningssystem. "Den blokerede akkumulation" i de perifere områder bliver således ikke indfortolket i en teori om kapitalens

bevægelser på verdensmarkedet og bliver ikke udviklet udfra en kapitalens reproduktionssynsvinkel."22

At betegne afhængighedsteoriernes som 'kassable' vil givetvis være en overdrivelse - også ud fra de nye internationaliseringsretningers synspunkt. Internationaliseringsteoretikerne lægger især vægt på at afhjælpe de teoretiske mangler ved afhængighedsteoriene, som består i ufuldstændige forklaringer på kapitalens tendens til internationalisering og denne proces' betydning for periferien.²³

Det betegnende de to retninger imellem er altså nærmere en komplementaritet, hvorudaf der i det lange løb kan anes en mere altomfattende teori, der i voksende grad opfylder kravene om konsistens og empirisk forklaringskraft.

Er periferiens unddragen sig verdensmarkedsafhængighedens og centerakkumulationens betingelser umulig?

Overskriftens spørgsmål er særdeles komplekst og endnu kun sparsomt udforsket. Foreløbig har man koncentreret sig om, hvilke processer der foregår i henseende til akkumulation i de udviklede landes økonomiske samkvem (f.eks. EF) for at bringe en empirisk afklaring på indholdet af begrebet kapitalens internationalisering; men en systematisk teoretisk (og for den sags skyld også empirisk) inddragelse af periferi-landenes status og rolle i hele denne dynamik mangler stadigvæk. Hvor problemet diskuteres videnskabeligt, præciseres/defineres 'unddragen sig verdensmarkedet' nærmest som ændring af det forhold, at periferilandet afsætter et eller nogle få produkter (oftest råvarer) på verdensmarkedet og importerer ikke-agrarer forbrugsvarer, fremstillet i centrene og underlagt verdensmarkedsprisfastsættelsen.²⁴

22) Henrik Secher Marcussen & Jens Erik Torp, "Fra afhængighedsanalyse til teorier om kapitalens internationalisering", Økonomi og Politik, nr. 3, 1977, p. 266.

23) Ibid., p. 268.

24) Se Jan Annerstedt & Rolf Gustavsson, "Mot en ny internationell ekonomisk arbetsfördelning?" i Kent Lindkvist (ed.), Om kapitalets internationalisering. Nordiske Sommaruniversitets skriftserie nr. 10, Lund, 1976, pp. 101-172 (specielt her pp. 102-125).

Skal periferien i blot nogen udstrækning unddrage sig den totale afhængighed af centrene, må et brud med verdensmarkedsafhængigheden gennemføres. Thi kun således kan periferien opbygge en produktionsstruktur på egne betingelser, betingelser hvoriblandt sammenhængen i produktionsstrukturen og differentieringen af produktionen vil være nogle af de vigtigste.

Det forekommer åbenbart - også med grønlandske forhold in mente - at en sådan unddragen ikke kan finde sted hurtigt. Men spørgsmålet bliver, om ikke også en sådan proces på længere sigt vil være en umulighed. Opbygningen og udviklingen af en sådan differentieret industriproduktion vil kræve adgang til f.eks. de multinationale koncerners allernyeste teknologiske viden, en tilstand der må beskrives som en ny form for afhængighed af centrenes kapital og deraf forudsigelig indretten sig efter centerkapitalens behov (for såvel råvarer som afsætningsmarkeder).

Umuligheden af en løsrivelse fra de behovs-krav, centrenes kapital stiller, er måske et fænomen, der allerede kan påvises tendentielt. Gennem 1960'erne og 1970'erne er mange periferi-lande gradvist blevet integreret stærkere og stærkere i verdensmarkedet. Visse steder har denne integrering som ledsagende effekt haft dannelse af mere sammenhængende økonomiske strukturer, især via industrialiseringen.²⁵ Eksempler herpå er Brasilien og Sydkorea.

1970'ernes krise i de vestlige økonomier har ført til enkelte forsøg på at anskue denne nye internationale arbejdsdeling (som især har vist sig i tekstil - og elektronikkomponent-brancherne²⁶, under en kapitalakkumulations-vinkel. Mens faldende investeringsrater har været resultatet af krisen i centrene, er investeringen af kapital fra centrene i de perifere lande vokset hastigt. Formålet har været, mener disse teoretikere, at hindre det tendentielle profitratefald i at blive aktualiseret ved at benytte sig af periferiens store reservearmé af arbejdsløse.

En teori, fremsat af Fröbel, Heinrichs & Kreye, opstiller følgende tre betingelser for at der i periferi-landene kan oprettes en egentlig eksportorienteret industri, altså en industri, der eksporterer færdigvarer (og ikke blot den traditionelle form,

25) Secher Marcussen & Torp, op.cit., p. 283.

26) Ibid., p. 285.

hvor eksporten består af lokale råvarer eller halvfabrikata fremstillet på grundlag af sådanne):

- (1) Der findes en rigelig og billig arbejdskraft i periferilandet.
- (2) produktionsprocessen er 'opstykket', dvs. består af en kæde af så tilpas enkle del-operationer, at hver del-operation kan klares af ufaglært arbejdskraft efter en kort tillæringsperiode.
- (3) fremskreden og billig transport- og kommunikationsteknologi.²⁷

Fröbel m.fl. mener, at der i realiteten eksisterer et verdensmarked med meget fri bevægelighed for arbejdskraft og kapital. Sammen med de af den teknologiske udvikling opstillede betingelser (produktionsprocessens opsplitning; transport- og kommunikationsforholdene) betyder dette, at en egentlig industriproduktion i periferien er rentabel. Det må dog understreges at dette (endnu) kun gælder for nogle enkelte periferi-lande. En række supplerende begrænsninger vil efter min mening i praksis virke ind på en sådan industrialiserings eventuelle realisering:

- sikringen af den private ejendomsret i periferien
- arbejdskraftens stabilitet
- vil periferilandenenes egen kapitalakkumulation blive koblet på centerlandenes, således at periferi-kapitalen f.eks. tager sig af de mest risikofyldte opgaver i produktionskæden.

I grønlandske sammenhænge melder der sig i hvert fald to afgørende spørgsmål, der er tæt forbundne:

- kan Grønland delvis unddrage sig verdensmarkedsafhængigheden i ovennævnte forstand?
- hvorledes vil kapitalakkumulationsbetingelserne i Grønland være fremtidigt?

Med det første spørgsmål tænkes især på den situation, at Grønland ved hjælp af indtægterne fra råstofforekomsterne kan opbygge en produktionsstruktur på egne betingelser, altså en industri i høj grad uafhængig af centerkapitalens krav. Især ét specielt

27) Fröbel, Heinrichs & Kreye, Die neue internationale Arbeitsteilung. Strukturelle Arbeitslosigkeit in den Industrieländern und die Industrialisierung der Entwicklungsländer. Peinbek: Rowohlt Verlag, 1977. Den sidstnævnte betingelse forekommer dog ikke som de to andre at være en i samme grad ubetinget nødvendig forudsætning. Man kan sige, at i jo højere grad betingelsen er opfyldt, jo mere vil industrialiseringen blive fremskyndet.

forhold gør muligheden problematisk: en sådan industri vil kun have et særdeles beskedent hjemmemarked til at danne basis for produktionen, og som følge deraf være særdeles afsætningsfølsom for svingninger i den hjemlige efterspørgsel såvel som i verdensmarkedets.

Det andet spørgsmål er tildels en følge af svaret på ovennævnte: vælges ikke den netop nævnte udviklingsmulighed (eller kommer den overhovedet ikke inden for rækkevidde) forekommer de grønlandske akkumulationsbetingelser da helt umulige, således at en permanent underudviklingsstatus må forudses (jfr. de af Fröbel m.fl. nævnte betingelser)?

Problemet knytter an til en markant meningsforskel, nemlig om centret ved sin udbytning blokerer udviklingen af den perifere kapitalisme eller organiserer denne udvikling? En afhængighedsteoretiker som Samir Amin kommer ud fra sine kapitalanalyser og analyser af det ulige bytte til resultatet, at centret blokerer udviklingen af de perifere samfunds kapitalisme-tilløb; men samtidig påviser han adskillige konkrete eksempler på, hvorledes der til periferilande udlægges visse typer af industrier: arbejds-kraftintensive produktioner, simple produktioner samt stærkt forurenende industrier.²⁸

Men også andre faktorer øver indflydelse på periferiens udvikling i kapitalistisk retning.

Ifølge visse akkumulationsteoretikere vil eksistensen af ikke-kapitalistiske sektorer hæmme kapitalens akkumulationsproces i de moderne sektorer (dvs. sektorerne hvor produktionen er organiseret på kapitalistisk vis). Ifølge Evers²⁹ begår denne opfattelse sin fejlslutning i bedømmelsen af disse ikke-kapitalistiske produktionsformer: disse ikke-kapitalistiske strukturer er i langt de fleste tilfælde ikke levn fra fortidens produktionsformer, men skabt inden for selve de moderne produktionsformer. Og Evers mener, at det i langt de fleste tilfælde kan påvises, at sådanne 'tilbagestående' sektorer umiddelbart er nyttige for akkumulationsprocessen i de kapitalistiske sektorer. Hvad angår Grønland

28) Secher Marcussen & Torp, op.cit., p. 268.

29) Tilman Evers, Bürgerliche Herrschaft in der Dritten Welt. Zur Theorie des Staates in ökonomisch unterentwickelten Gesellschaftsformationen. Köln/Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1977, pp. 31-32.

vil en stillingtagen til dette problem være vigtig for en vurdering af de hidtidige og fremtidige akkumulationsbetingelser - sammenlign afsnit C.

Statens rolle i lyset af diskussionen afhængighedsteori contra kapitalinternationaliseringsteori

Vi har set, hvorledes staten (in casu: den danske) i bestræbelserne på at gøre Grønland til et moderne samfund allerede med "nyordningen" gik stærkt ind i økonomiske aktiviteter, der skulle berede jordbunden for investering af privat kapital. Ligeledes er det tydeligt blevet vist, hvorledes industri-programmet af 1959 og G-60 nærmere end brud på denne kurs var korrektioner deraf, for at nå det opstillede endemål: en omfattende privatkapitalisering for at gennemføre Grønlands modernisering, uden på længere sigt at gøre denne del af riget til en belastning for det danske statsbudget.

Som fremhævet bl.a. hos John Martinussen³⁰ opstår de store analysemæssige vanskeligheder i undersøgelsen af statens funktioner i perifere og post-koloniale samfund ved deres strukturelle kompleksitet. Det ovenfor nævnte - af Evers fremlagte - fænomen, hvorefter kapitalistiske og ikke-kapitalistiske produktionsmåder eksisterer side om side inden for samme samfundsformation, er blot ét eksempel herpå. I litteraturen om emnet anvendes især to betegnelser, der tilsammen meget godt udtrykker fænomenet: strukturel heterogenitet og duale økonomier.³¹

Hvad angår sådanne samfund karakteriseret ved strukturel heterogenitet bliver statsbestemmelsen særdeles kompliceret. Sædvanligvis startes i konkrete analyser med at konstatere den empiriske forekomst af sådan strukturel heterogenitet, hvorefter man straks går over til at splitte analysen op i to:

1. analyse af de moderne produktionssektorer, samt
2. analyse af de ikke-moderne, dvs. ikke-kapitalistiske sektorer.

Dette er naturligvis en meget rimelig tilgang, men den rummer

30) Jfr. "Staten i perifere og post-koloniale samfund", Politica, 8. årgang, nr. 2-3, Århus, 1976, pp. 1-15.

31) Ibid., pp. 8-9.

en stor fare for, at den tætte 'sammenkædning', der er mellem dele af produktionsprocesserne i de to sektorer (råstof-forsyningen, færdigvareafsætningen) bliver overset, og statens rolle i dette samspil derfor utilstrækkeligt belyst. Denne artikels rammer gør det alene muligt at fremhæve problematikken om muligheden for en sådan analysemessig kortslutning. En opstilling af en egentlig approach vil være en særdeles krævende proces, der som udgangspunkt må have komparative studier over en række sådanne konkrete forekomster af duale økonomier.

A. Staten og den moderne sektor: dansk kapitals behov for internationalisering

Umiddelbart synes de dårlige erfaringer med hensyn til den danske kapitals investeringslyst i Grønland at benægte, at dansk kapital for sin valorisering har haft brug for Grønland som investeringsområde. Dette afsnit skal omhandle de modificeringer af denne for en overfladebetragtning indlysende sandhed, som jeg finder absolut nødvendige.

Som tidligere fremhævet rummer også internationaliseringsteoriene de marxistiske forestillinger om en ulige udvikling mellem enkeltkapitalerne inden for en og samme (nationale) totalkapital. Der synes også at være ret udbredt enighed om, at en række objektive betingelser gør sig gældende for enkeltkapitalerne inden for hver branche, hvorfor analysen foretages på branche-plan.

Denne ulige udvikling inden for brancherne indebærer, at nogle brancher tidsmæssigt før andre vil få et behov for at udvide deres investeringsområde ud over de nationale grænser. I denne sammenhæng kan branchekapitalerne have brug for statslige tiltag især i to henseender:

1. ophævelse af nationale begrænsninger på kapitalens frie bevægelighed (valutarestriktioner etc.).
2. oplukning af de national-externe kapitalplaceringsmuligheder.

For dansk kapital med internationaliseringsbehov har oplukning af Grønland været en sådan oplagt mulighed: alene national dansk lovgivning skulle ændres.

Men blandt de betingelser, kapitalvaloriseringen også stiller,

er eksistensen af en tilstrækkeligt udbygget infrastruktur på ny-etableringsstedet. Med et Grønland som dansk koloni med en særdeles ringe indflydelse på egne forhold (gennem landsrådene; først i 1953 opnåedes repræsentation i det danske folketing), var det altså den danske stat, kapitalen måtte rette henvendelse til. Med den historisk betingede mangel på udbygget infrastruktur er det naturligt, at det først var bygge- og anlægsbranchen, der fik profitabilitetsmuligheder i Grønland, også selvom branchen i Syd-Danmark havde store arbejder for det offentlige: statsstøttet boligbyggeri, kasernebyggeri i forbindelse med tilslutningen til Atlantpagten, veje og sociale institutioner. At branchen - målt ved antallet af beskæftigede og ved omsætningen - var i stærk vækst, kan følgelig ikke undre; der kan påvises overnormale profiler, som muliggjordes af især den omfattende statslige subsidiering og licitationslovgivningen.

Det er efterhånden blevet erkendt, at udviklingen som ovenfor skitseret har ført til en overdimensionering af bygge- og anlægssektoren i Danmark:³²

Tabel 2. Antallet af private bygge- og anlægsvirksomheder i Danmark

1948	1958	1964	1968	1971	1974
21.946	21.997	20.796	26.372	26.232	27.029

Tabel 3. Beskæftigelsen ved bygge- og anlægsvirksomhed

	antal beskæftigede	i % af hele arbejdsstyrken i erhvervene
1950	131.800	6,9
1955	144.100	7,2
1960	150.300	7,5
1965	182.900	8,3
1967	204.800	8,8
1969	207.900	8,9

32) Jens V. Svendsen, Dansk boligpolitik og krisen, Århus, 1977, p. 113 (til tabel 2) samt Boligmarkedet og boligbyggeriet, Det økonomiske Råd, formandsskabet, København, 1970, p. 26 (til tabel 3).

Ved vurderingen af disse tabeller skal flere forhold tages med i betragtning:

a) Strukturen (hér i betydningen forholdet mellem store, mellemstore og små virksomheder) var meget stabil op til omkring 1960. Derefter sætter en koncentrationsproces ind, der først rammer de små virksomheder, der imidlertid med den voldsomme vækst i parcelhusbyggeriet atter fra midten af tresserne vinder frem. Derefter er det virksomheder af mellemstørrelsen, der lukkes (i den stærke industrialiseringsfase for byggeriet, der starter i tressernes slutning).

b) Gruppen entreprenørvirksomheder er den undergruppe inden for bygge- og anlægsbranchen, hvor den stærkeste vækst foregår: omsætningsandelen vokser fra ved midten af 1950'erne at ligge på knap 25 pct. til over 35 pct. i 1973.³³

c) En stadig stigende del af produktionen af materialer foregår industrielt, dvs. virksomhederne overgår i produktionsstatistisk forstand til at være industri (tabel 2's tal er bygget på produktionsstatistikken); herved er en meget dynamisk del af branchen udeladt af den tabel.

Den danske stat har næsten konstant siden krigsafslutningen stået som stor-efterspørger efter bygge- og anlægsbranchens kapacitet, hvilket har ført til en kraftig omkostnings- og profitstigning i branchen.³⁴ Samtidig har staten satset så meget bl.a. på sin moderniseringspolitik i Grønland, at den også af politiske årsager har set sig nødsaget til at acceptere de vilkår i henseende til priser (og dermed profiler), som er fulgt af den relative knaphed på kapacitet. Dette har gjort sig gældende i 1950'erne og især i 1960'erne.

Vi ser altså, at for én branches vedkommende kan monopolprofitmuligheder i centret "brede sig" til periferien på grund af delvis statsligt inducerede ændringer i efterspørgselsstrukturen i kombination med en politisk fastlagt statslig målsætning om udbygning af en (af kapitalen velkommen) infrastruktur i periferien.

33) Jens V. Svendsen, *op.cit.*, p. 115.

34) Jfr. at staten først og fremmest over for egne bygge- og anlægsopgaver, men periodevis også over for private, har reguleret efterspørgslen efter kapacitet via materialebevillinger, byggestop o.l.

En på tilsvarende vis gennemført undersøgelse af andre danske branchekapitalers internationaliseringsbehov vil sikkert kunne give en forklaring på, hvorfor disse ikke - trods den nu etablerede infrastruktur - har ønsket at foretage de af staten ventede investeringer i den grønlandske produktion. De af teorien fremgaaede muligheder synes at være:

- disse andre branchers internationaliseringsbehov er endnu ikke til stede
- Grønland er som periferi rangerende blandt de dårligste i henseende til kapitalvalorisering, hvorfor disse branchers behov for at sprænge de nationale grænser foregår på anden vis: direkte investeringer eller, hvad der oftere er tilfældet, associering med udenlandsk kapital, således substituerende en ellers nødvendig import.

Nu består centret jo ikke alene af den danske kapital. Hindringerne for fri international kapitalbevægelighed og meget mere åbenlyse muligheder for profitabel inventering andre steder, som i de tidligere kolonier med deres allerede udbyggede infrastrukturer, tilpassede uddannelsessystemer osv., gør imidlertid, at diskussionen ovenfor i realiteten har kunnet indskrænkes til at analysere alene det tosidede dansk-grønlandske forhold.

Et forhold i centerkapitalens valoriseringsproces, der bliver mere og mere mærkbart som hindring herfor, er energi- og råstoftilgangen. Man kan henvise til, hvorledes udenlandske firmaer har og har haft part i olieefterforskningskoncessionerne ud for Vestgrønland. Og ikke mindst uran-forekomsterne er efter min opfattelse den vigtigste enkeltfaktor, der gør, at EF (omend udtalt) nødtigt ser en egentlig grønlandsk løsrivelse. Grønlønderne kan dog næppe bruge dette som et umiddelbart pressionsmiddel overfor EF ved en eventuel indgåelse af en handelsaftale, da grønlønderne vil være nødt til at kræve så mange andre indrømmelser, der vil være mere nødvendige for det grønlandske samfund på kort sigt.

B. Analyse af den nuværende grønlandske produktions struktur

Når en kapitalakkumulation i Grønland ikke er kommet i stand vil jeg søge forklaringen i en kombination af følgende faktorer:

- a) eksistensen af ikke-kapitalistiske strukturer er endnu for dominerende i såvel produktionen som i konsumtionen.
- b) at så store dele af den danske stats udgifter til Grønland atter vender tilbage til Danmark
- c) fraværet af et grønlandsk mellemlag, der kunne ønske sig at blive foretagere, og
- d) fraværet af sådan dansk privat-kapital investeret i Grønland, som grønlandskejet privatkapital kunne 'koble sig på'.

Det fremgår tydeligt, at vi med dette endnu befinder os på det hypotese-skabende stadium, hvor vægtningen mellem de forskellige faktorer er et ganske uafklaret spørgsmål, og hvor en del forhold på dette sted kan være overset.

For gennemgangen af de moderne grønlandske produktionssektorer må jeg her henvise til artiklens øvrige indhold - uden at kunne gå i dybden dermed, mens det, jeg så hér skal gå lidt nærmere ind på bliver en analyse af dualiteten i produktionsstrukturen og statens funktion heri.

C. Statens funktion i den duale grønlandske økonomi

Ved en opdeling i henholdsvis kapitalistiske og ikke-kapitalistiske sektorer er det naturligvis produktionsmåden, der er det definerende element. For Grønlands vedkommende gælder imidlertid, at

Skitse til belysning af statens funktion i de grønlandske ikke-kapitalistiske sektorer:

	reproduktion	produktion
Funktioner der i fuldt udviklede kapitalistiske systemer varetages af staten, men i Grønland nu varetages af ikke-kapitalistiske sektorer	- en vis forsørgelse af ældre (- oplæring i fangsttraditionen)	- sæsonudjævning (jagt, sælfangst, kystfiskeri) - konjunkturudjævning (samme aktiviteter)
Funktioner der også i Grønland nu bliver varetaget af staten, og som berører de ikke-kapitalistiske sektorer	- uddannelse (- boligforsyning)	- prisfastsættelse for/ beskatning af visse produktionsmidler (brændstof, jagtrifler) - indhandling af visse produkter (isbjørne- og sælskind)

Bem.: parenteserne skal antyde det noget forskellige livsmønstre i Nord- og Østgrønland/Vestgrønland samt dets sammenhæng med urbaniseringsgraden.

de ikke-kapitalistiske sektorer også i vidt omfang med hensyn til reproduktionen rummer karakteristika, der adskiller disse sektorer fra de kapitalistiske. Da hovedsigtet i dette underafsnit er at belyse statens forhold til hele det nuværende grønlandske samfunds økonomi, må en inddragen af reproduktionsforhold også ske.

Tilløb til en konklusion

Et vigtigt formål her har været at komme ud over det punkt, hvor man lader sig nøje med at beskrive dansk politik i Grønland i efterkrigstiden som en lineær fortsættelse af kolonitidens mål og midler, blot i det ydre tilpasset en ændret dansk og international opinion. Anvendes en sådan synsvinkel, vil man nemlig ikke nå til en adækvat analyse af afhængighedens struktur og af den dynamik, der bevæger denne (afhængighedsprocessens udvikling). At finde balancen i analysen mellem de af periferiens egne strukturer og processer og de af og i centret skabte udviklingsbetingelser er det store analytiske diskussionspunkt. Artiklen her har skullet skitseres, hvorledes en vis komplementaritet mellem de to tilgangsvinkler kan være frugtbar. Hvad der nu især tiltrænges er en dyberegående undersøgelse af den danske kapitals internationaliseringsbehov samt af, hvilke faktorer der har bevirket, at kun så beskeden en del af dette er blevet rettet mod Grønland. Det af mig fremdragne eksempel med bygge- og anlægskapitalen kan måske vise sig at være specielt for netop denne branche i den givne periode. Men det er min overbevisning, at en analyse på branche-plan er en nødvendighed for at forstå samspillet mellem den statslige økonomiske politik og den private kapital. Især for handelskapitalens vedkommende synes man nu at kunne ane et mønster i så henseende: statens forpligtelse til at forsyne Grønland betyder, sammenholdt med den liberale erhvervslovgivning, at de mindst profitable aktiviteter overlades til staten.

Jeg er mig ganske bevidst, at denne artikel lægger flere og større problemer op, end den kan bringe afklaring på.

Først er der spørgsmålet, der kan benævnes "teori-overførsel". De teoridannelser, der er forsøgt anvendt, er udviklet i en ganske anden kontekst end den, de hér forsøges anvendt i: center-periferi-tankegangen er udviklet i forbindelse med studier af forholdet

mellem vestlige kapitalistiske stater og landene i den 3. verden. Grønland synes dog, med baggrund i sin koloniale historiske udvikling, at adskille sig betydeligt fra de andre dele af den såkaldte 4. verden, hvortil det nu regnes og regner sig, i en række henseender: territorial integritet i et vist mål, graden af politisk og faglig organisering og den noget mindre indskrænkning i ejendomsretten, hér forstået som dispositionsretten til jordoverfalden og dennes naturgivne ressourcer. Vigtige lighedspunkter med en række svagt udviklede 3.-verdens-lande skulle således være til stede, og teoriernes overførbarhed kan derfor vise sig at give holdbare analyseresultater.

Endelig rejser sig vanskeligheden omkring analysen af duale økonomier. Ikke blot skal samspillet mellem de heterogene kapitalstrukturer mellem moderne (=kapitalistiske) sektorer og sektorer, der har bibeholdt/tilpasset traditionelle strukturer analyseres; men også statens rolle i denne sammenhæng vil være at undersøge, hvilket altså giver en særdeles kompleks analyse, hvis problemer kun har kunnet antydes ved de nævnte grønlandske eksempler.

På kortere sigt fører analysen ved de ovennævnte tilgangsvinkler til en understregning af den grønlandske verdensmarkedsafhængighed. De store ændringer i det grønlandske samfunds hele opbygning er resultatet af en lang historisk proces, hvori også svaret på de forandrede naturbetingelser er udviklet. På kortere sigt - om overhovedet - vil det næppe være muligt at vende denne udvikling. Selv den kurs, der må opfattes som den realistiske, hvis der skal fremmes en grønlandsk udvikling på egne betingelser, kan få meget vanskeligt ved at trænge igennem, såfremt kapitalen for sin valorisering får behov for en dybere penetrering i den grønlandske økonomi; udflytning til Grønland af stærkt energikrævende og/eller stærkt forurenende produktioner er tænkelige tendenser, der kunne slå igennem. Så selve den politiske bestræbelse på at undgå at blive draget endnu længere ind i verdensmarkedsafhængigheden kan blive den defensive strategi, det kommende hjemmestyre må sigte mod inden for en ret så overskuelig fremtid.